

การพัฒนาสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

Development of Health and Learning According to Buddhism

พระสุธีรัตนบัณฑิต และ พระมหาสุรไกร ชินพุทธสิริ (คงบุญวาสน์)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Sutheerattanabundit and Phramaha Surakrai Jinabuddhisiri (Congboonwasana)
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, Email: Sixvegas@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาองค์ความรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการขยายต่อองค์ความรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน 2) สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ และ 3) ขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กลุ่มตัวอย่างการวิจัย ได้แก่ตัวแทนคณะสงฆ์วัดและชุมชนจำนวน 20 วัด สุ่มแบบการเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการปฏิบัติการในพื้นที่ และวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษาพบว่า 1) การพัฒนาองค์ความรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการขยายต่อองค์ความรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน พบว่า โดยการพัฒนาสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายทางสุขภาพ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นภาคีเครือข่ายในการเข้าร่วมกับองค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อการสร้างสังคมสุขภาพอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งออกเป็น 5 ประการได้แก่ 1) เครือข่ายคณะสงฆ์ปกครอง 2) เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา 3) เครือข่ายพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนา 4) เครือข่ายขบวนการพุทธใหม่ 5) เครือข่ายการศึกษาคณะสงฆ์ สร้างการตระหนักถึงบทบาทการพัฒนาสังคมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ครอบคลุมมิติกาย จิต ปัญญาและสังคม 2) สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ พบว่า การร่วมมือดำเนินการกับฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่จะเข้าร่วมสนับสนุนการสร้างสังคมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นฝ่ายได้ดังนี้ 1) ฝ่ายเผย

* วันที่รับบทความ: 6 กันยายน 2564; วันแก้ไขบทความ 20 กันยายน 2564; วันตอบรับบทความ: 23 กันยายน 2564

Received: September 6, 2021; Revised: September 20, 2021; Accepted: September 23, 2021

แผ่ขับเคลื่อนโครงการ 2) ฝ่ายสาธารณูปการ ขับเคลื่อนโครงการประชา รัฐ วัด สร้างสุขด้วยกิจกรรม 5 ส. และ 3) ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ขับเคลื่อนโครงการ

3) ขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคมพบว่า เกิดเป็นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาจำนวนทั้งสิ้น 15 แห่ง ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาและยกระดับสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมร่วมกับโครงการ

คำสำคัญ: การพัฒนาสุขภาวะ; การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

Abstracts

The study of Well-being development and learning process based on Buddhism focused on 3 objectives as follow: 1) to develop a body of knowledge of well-being based on Buddhism in order to expand the knowledge and build a network of academic cooperation in well-being of monks and communities 2) to create and develop areas, activities, and processes based on Buddhism in 20 model 3) to drive and support the reform of Buddhist affairs as well as the project to create reconciliation using Buddhist principles (The Five Precepts Village Project of The Sangha Supreme Council of Thailand)

The results of the study found that: The knowledge of well-being based on Buddhism was developed in order to expand the knowledge and build a network of academic cooperation in well-being of monks and communities supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University and network partners including Thai Health Promotion Foundation which is the network cooperated with Buddhism organization to promote sustainable healthy society which can be separated in 5 areas 1) Network of Sangha Administration 2) Network of community monks 3) Network of Buddhist monks on task of meditation practice 4) Network of New Buddhist movement 5) Sangha education network. These 5 parts helps creating the awareness of the role of social well-being development according to Buddhism covering physical, Creating and developing areas, activities and learning processes according to Buddhism in 20 model. The cooperation with various parties of The Sangha Supreme Council of Thailand, National office of Buddhism, monastic university including network partners will jointly support the creation of a healthy society based on Buddhism. The division can be divided as follows: 1) the mission driven project including 2) Public utilities department which will drive the public project, temples, create happiness with 5 S activities, and 3) Public Welfare Department which is the project driven including

Promoting and supporting the reform of Buddhist affairs and promoting the project of reconciliation by using Buddhist principles (The Five Precepts Village Project) of The Sangha Supreme Council of Thailand the 15 areas of well-being learning centers based on Buddhism were established and responsible for the development and upgrading of well-being based on Buddhist principles for those who participated in the project.

Keywords: Well-Being Development; Learning Process Based on Buddhism

บทนำ

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ถือเป็นภารกิจที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ให้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการพัฒนาฐานข้อมูลและกระบวนการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาได้พัฒนาไปสู่การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมสนองกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสุขภาวะให้เกิดในคณะสงฆ์ได้อย่างต่อเนื่อง ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2541 : 157) กล่าวว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธนั้นต้องนำไปสู่การพัฒนาที่สำคัญสามประการได้แก่ (1) ศักยภาพให้สามารถเรียนรู้ที่จะเข้าใจธรรมชาติ ให้มีความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม และสามารถให้เห็นความสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ เมื่อพัฒนาคนหรือศักยภาพแห่งมนุษย์แล้ว ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมก็ควรได้รับการพัฒนาขึ้นด้วย (2) อีสรภาพกล่าวคือ มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากกรอบของการยึดติดด้วยวัตถุและสามารถพิจารณาไตร่ตรองถึงความพอดี ความเหมาะสม (3) ความสุขกล่าวคือการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องนำผู้คนไปสู่ นิรามิส หรือ ความสุขที่ปราศจากวัตถุ เป็นความสุขทางใจ เป็นความสุขแห่งการให้และการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นความสุขของครุธรรม” (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2541 : 157-163)

การดำเนินงานภายใต้เครือข่ายการสร้างเสริมสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ที่สามารถดำเนินกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น มีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จร่วมกันสามประการกล่าวคือ **ประการที่หนึ่ง** การสร้างเครือข่ายร่วมกับคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพื้นที่กล่าวคือ การเห็นความสำคัญกับการระดมศักยภาพของคณะสงฆ์ในพื้นที่ โดยการเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์พัฒนาโครงการพัฒนาสุขภาวะและแนวทางการผลักดันสู่ชุมชน ส่งผลให้เกิดพื้นที่การทำงานที่สามารถพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภายในท้องถิ่นโดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพื้นที่การเรียนรู้และการสร้างกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา อาทิ จังหวัดลำพูน จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น **ประการที่สอง** การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและกลไกระดับชุมชน กล่าวคือ การผลักดันให้คณะสงฆ์พัฒนาเครือข่ายและประเด็นการทำงาน ที่สามารถบูรณาการกิจการหรือนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ ไปเชื่อมโยงหรือขยายผลต่อไปยังหน่วยงานภาครัฐและกลไกระดับชุมชนต่างๆ ผลของการดำเนินงานที่สร้างความร่วมมืออย่างชัดเจนนำไปสู่การจัดตั้งความร่วมมือเบื้องต้นในการขยายองค์ความรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาไปยังหน่วยงานต่างๆ อาทิ การพัฒนาโครงการชุมชนรักษาศีล5และนักเรียนการพัฒนาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับนักเรียนรักษาดินแดนของหน่วยบัญชาการรักษาดินแดน การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ธรรมชาติดีและสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาชุมชนป่าดง

ใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ด และการพัฒนาศูนย์การพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา วัดสุทธิวาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น และ **ประการที่สาม** การพัฒนานโยบายสำคัญของมหาเถรสมาคมสู่การปฏิบัติในพื้นที่ กล่าวคือ การผลักดันการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคม ถือเป็นภารกิจที่สามารถประยุกต์การสร้างสังคมสุขภาวะได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการดำเนินงานโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาร่วมมือกับคณะสงฆ์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ตลอดจนสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาวะพระสงฆ์และประชาชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะศีล 5 จึงสามารถสร้างการตื่นตัวและการบูรณาการการทำงานได้มากยิ่งขึ้นอย่างชัดเจน

จากงานศึกษาการติดตามและการประเมินผลโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การดำเนินโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา นำไปสู่การสร้างให้เกิดความตื่นตัวด้านสุขภาวะในกลุ่มพระสงฆ์ ทั้งพระสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่สำคัญในการปกครองและกำหนดนโยบาย และกลุ่มพระสงฆ์มีสถานะเป็นผู้อาศัยภายในวัดหรือพระลูกวัด ที่พัฒนากิจกรรมพัฒนาสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน อาทิ การเจริญกาย รักษาศีล 5 เพื่อสุขภาพที่ดี เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางกาย หรือ กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการดำเนินโครงการดังกล่าวยังพบว่าขาดการพัฒนากิจกรรมไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต ทั้งในแง่ของการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสุขภาวะ และการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา

ดังนั้น โครงการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาที่จะดำเนินการในปี พ.ศ. 2560 – 2562 จึงจะมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการขยายต่อองค์ความรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการในการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์ ตลอดจนเพื่อการสร้างพื้นที่กิจกรรมและกระบวนการการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ โดยมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพื้นที่คณะสงฆ์ในพื้นที่ ตลอดจนเครือข่ายการศึกษาเพื่อพัฒนาให้เกิดพื้นที่ กิจกรรมและกระบวนการการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งขับเคลื่อนและสนับสนุนการดำเนินการสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคมให้มีความก้าวหน้าและสามารถสร้างความยั่งยืนในกระบวนการทำงานของคณะสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) การพัฒนาองค์ความรู้สู่สาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อการขยายต่อองค์ความรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการในการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์และชุมชน
- 2) สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ
- 3) ขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา(โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

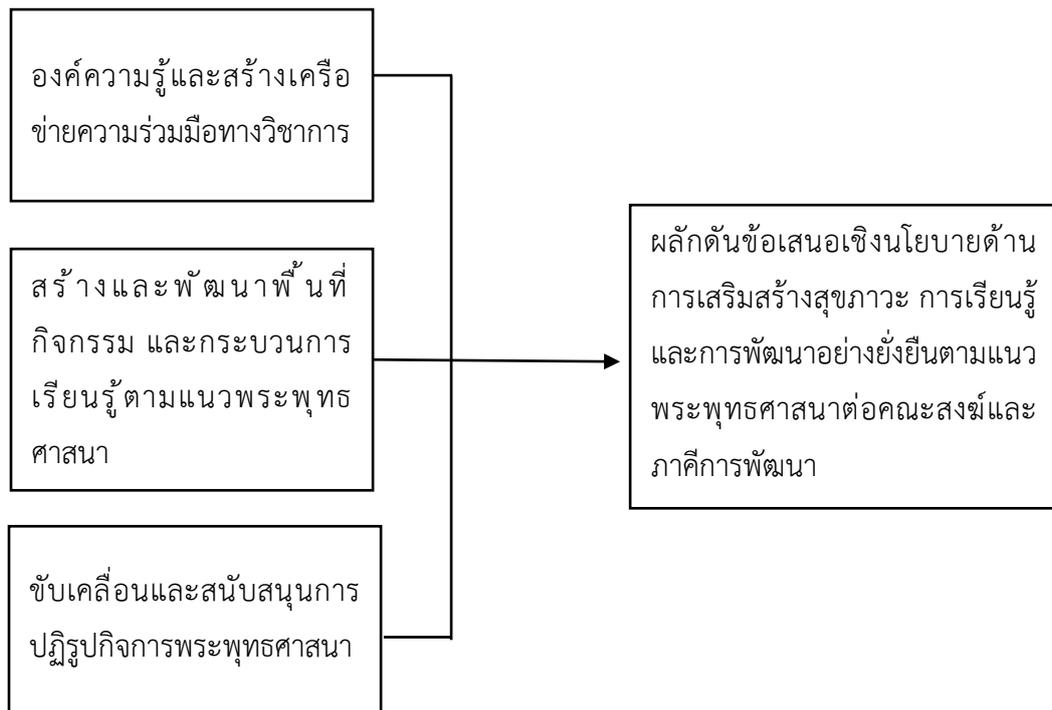
1.1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องของพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสาร แสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

1.2) การศึกษาในภาคสนามเชิงคุณภาพและปฏิบัติ (Field Study/ Qualitative Research /Action Research) เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาทั้งในระดับนโยบาย องค์กร และระดับชุมชนในพื้นที่ 20 จังหวัด ที่เป็นกรณีศึกษา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้บริหารระดับสูงตัวแทนคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด ตัวแทน ประชาชน/ชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และองค์กรที่ทำงานด้าน กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นแนวคิด หลักการ รูปแบบ และกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวน 20 จังหวัดๆ ละ 20 รูป รวม 400 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ประกอบด้วย การ สัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การปฏิบัติการในพื้นที่ การจัดเวทีประชุมในระดับชาติ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การปฏิบัติการในพื้นที่ที่เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปฏิบัติการ (Qualitative/action Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ การผลักดันนโยบาย และการสนับสนุนการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย ผลการศึกษาลำดับตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. การพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายทางสุขภาพ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กำหนดพันธกิจการดำเนินงานขององค์กรอย่างชัดเจน ผ่านการวางบทบาท “จุดประกาย กระตุ้น สาน และเสริมพลัง บุคคล และองค์กรทุกภาคส่วน ให้มีขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคม ที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะ” ดังนั้นจะเห็นว่ายุทธศาสตร์และ

โครงการที่ สสส. ตั้งเป้าหมายสนับสนุนและวางทิศทางการพัฒนางานต่อเนื่อง ถือได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนานโยบายสังคมสุขภาวะที่สอดคล้องกับความแตกต่างหลากหลายของบริบททางวัฒนธรรมในสังคมไทย รากฐานที่สำคัญของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ความเข้าใจและพฤติกรรมทางสุขภาพ ที่สามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสุขภาวะได้คือการใช้บทบาทขององค์กรทางปัญญาในสังคมไทย กรอบคิดเรื่อง “บวร” จึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเป็นหุ้นส่วนสุขภาวะ (Well-being Partnership) ที่ สสส. พยายามผลักดันตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับส่วนกลาง หรือการขับเคลื่อนจากระดับปฏิบัติการสู่กลไกเชิงนโยบาย

การดำเนินงานที่ผ่านมา สสส. ได้พัฒนาภาคีเครือข่ายที่จะเข้ามาร่วมกับองค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อการสร้างสังคมสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง โดยได้แบ่งภาคีเครือข่ายออกเป็นมิติของการดำเนินงานควบคู่กันไป ทั้งใน (1) องค์กรวิชาการ (2) องค์กรพระพุทธศาสนา (3) องค์กรภาครัฐ เพื่อให้เกิดการบูรณางานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมพลังให้แต่ละภาคฝ่ายองค์กรสามารถกำหนดจุดแข็งของตนเองไปสู่การสร้างสังคมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาให้ได้

การศึกษาและวิจัยเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ องค์ความรู้และทิศทางเป้าหมายของคณะสงฆ์ โดยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และคณะ, 2556 : บทคัดย่อ) เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความร่วมมือเพื่อเป้าหมายการพัฒนาสังคมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ภายใต้กลไกการดำเนินงานดังกล่าวได้เกิดองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจโครงสร้างและเครือข่ายองค์กรทางพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ ว่ามีความสามารถแบ่งรูปแบบการยึดโยงเครือข่ายกันได้ทั้งสิ้น 5 เครือข่ายได้แก่

- เครือข่ายคณะสงฆ์ปกครอง ซึ่งมีรูปแบบการบังคับบัญชาผ่านพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรควบคุมและกำกับนโยบาย ตลอดจนมีการจัดวางตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครองคณะสงฆ์ อาทิ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น

- เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา ซึ่งมีรูปแบบการทำงานเชิงประเด็นและพื้นที่เป็นหลัก มีการรวมตัวกันหลวมๆ ตามความสนใจด้านการทำงาน เช่น เครือข่ายสัจจะออมทรัพย์ เครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายเชิงพื้นที่ เช่น กลุ่มฮักเมืองน่าน โดยบทบาทการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนามักมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชน แต่ไม่สามารถถอดบทเรียนและผลักดันการดำเนินงานสู่องค์กรนโยบายคณะสงฆ์ได้

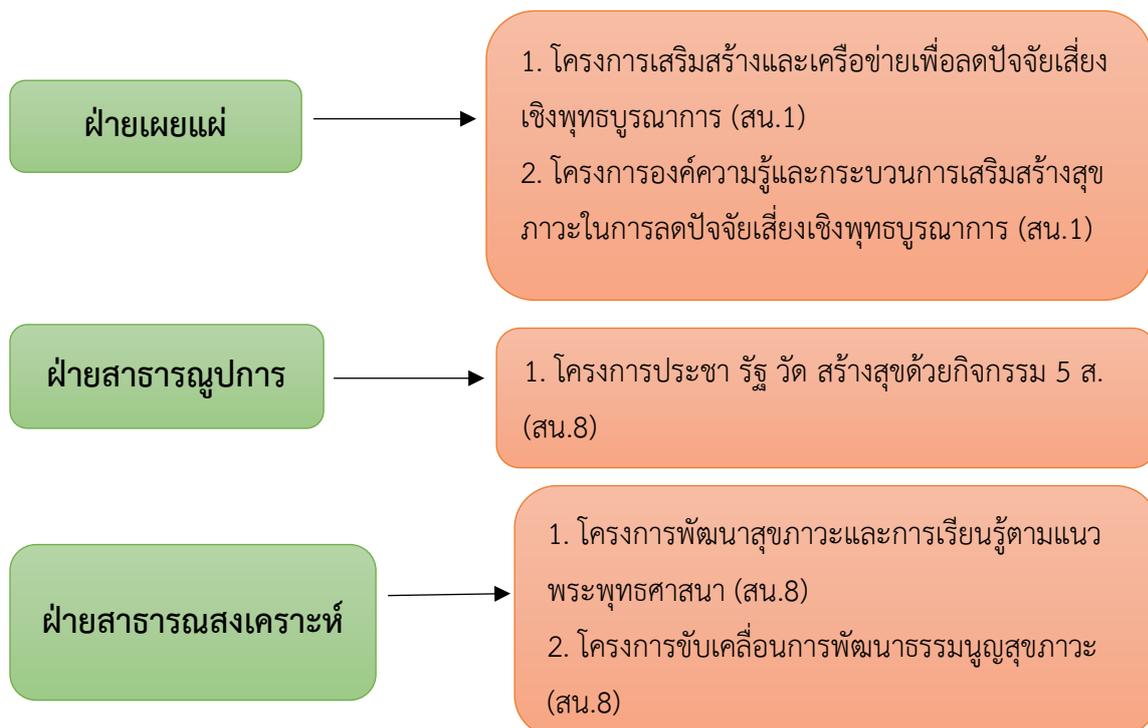
- เครือข่ายพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนา ซึ่งมีรูปแบบมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ ยกระดับคุณภาพชีวิต โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีศาสนิกที่ศรัทธาต่อเครือข่ายยาวนาน อาทิ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

- เครือข่ายขบวนการพุทธใหม่ ซึ่งมีรูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ สามารถอธิบาย ถ่ายทอดเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนหลักธรรมกระทบกับจิตใจของผู้คนในสังคมเมือง รวมทั้งได้พัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ กล่าวคือสะอาด ใช้ช่องทางที่หลากหลายสอดคล้องกับสังคมสมัยนิยม เช่น พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เสถียรธรรมสถาน หมู่บ้านพลัม เป็นต้น

- เครือข่ายการศึกษาคณะสงฆ์ ทำหน้าที่พัฒนาการศึกษาครอบคลุมหลักสูตรบาลีศึกษานักธรรมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย โดยแต่ละองค์กรมีองค์การควบคุมของตนเอง ทำหน้าที่พัฒนาการเรียนการสอน แต่ยังคงใกล้ชิดร่วมสำหรับการบูรณาการการพัฒนาสามเณร พระสงฆ์ ที่จะสามารถบูรณาการและเป็นเอกภาพต่อการสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างยั่งยืนได้

2. สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเครือข่ายการพัฒนาและประสานความร่วมมือที่สำคัญ

การร่วมมือดำเนินการกับฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งภาคีเครือข่ายที่จะเข้าร่วมสนับสนุนการสร้างสังคมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา สสส. จะมุ่งเน้นการทำงานที่สอดคล้องกับโครงการที่มหาเถรสมาคมพัฒนาขึ้น ควบคู่กับยุทธศาสตร์ 10 ปีของ สสส. ร่วมกัน อาทิ

แผนภาพที่ 2 แสดงการพัฒนาโครงการของฝ่ายต่างๆ

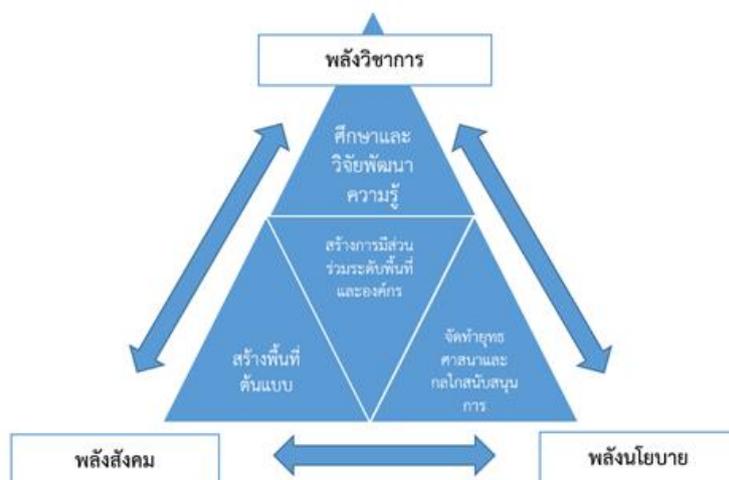
แหล่งที่มา : ผู้วิจัย

3. ขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคม

เมื่อพิจารณาถึงรากฐานของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาททางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย การเชื่อมโยงการพัฒนาสุขภาวะกับองค์กรพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงเป็นทั้ง “โอกาส” และ “ความท้าทาย” ที่ สสส. และภาคีเครือข่ายต้องขับเคลื่อนในอนาคต หากพิจารณาทุนทางสังคมขององค์กรพระพุทธศาสนาที่มีพระและสามเณรจำนวน 350,000 รูป วัดอีกจำนวน 40,580 วัดมหาวิทยาลัยสงฆ์อีก 2 แห่ง จะเห็นได้ว่าหากสามารถสร้างการเรียนรู้ภายในองค์กร เพื่อขยายบาทเชิงพื้นที่ของวัด ศาสนทายาท และการเผยแผ่ให้มีส่วนต่อการเสริมสร้างสุขภาวะในแง่มุมและพื้นที่ที่หลากหลายได้ จะมีส่วนสำคัญต่อการยกระดับและขับเคลื่อนสังคมสุขภาวะต่อไป การขับเคลื่อนการสร้างสังคมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ สสส. สมาทานบทบาทการเป็นแกนกลางเพื่อการจุดประกาย ให้หน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาได้ตระหนักถึงการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงมีส่วนสำคัญต่อการสร้างสังคมสุขภาวะให้กับสังคมไทยต่อไป ดังนั้นในอนาคต สสส. จึงร่วมมือกับภาคีตั้งแต่ระดับปฏิบัติการจนถึงระดับนโยบาย พัฒนาวัดกรรมเชิงพื้นที่ต้นแบบควบคู่กับการผลักดันสู่องค์กรระดับนโยบาย โดยเปิดโอกาสให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง และฝ่ายต่างๆ ของมหาเถรสมาคม เปิดพื้นที่และผลักดันบุคลากรเข้ามาแลกเปลี่ยนและมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายสุขภาวะให้มากขึ้น เพื่อให้การสร้างหุ้นส่วนสุขภาวะได้รับการขยาย เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

4. ผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการเสริมสร้างสุขภาวะ การเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาต่อคณะสงฆ์และภาคีการพัฒนา

สรุปแผนภาพต้นแบบหุ้นส่วนสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา

แผนภาพที่ 3 แสดงต้นแบบหุ้นส่วนสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา

แหล่งที่มา : ผู้วิจัยและคณะ

5. ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา

โครงการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.) มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญคือ การพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่ จังหวัดต้นแบบ การขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคมทั้งนี้ ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการในพื้นที่ 20 จังหวัดทั่วประเทศ ได้นำไปสู่กิจกรรมและกระบวนการที่สามารถสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน และมีความสอดคล้องกับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของมหาเถรสมาคม นอกจากนี้ยังสามารถเกิดเป็นพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวนทั้งสิ้น 15 แห่ง ที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาและยกระดับสุขภาวะตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการ โดยสามารถสรุปเป็นเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและสุขภาวะวิถีพุทธจังหวัดขอนแก่น
2. ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะและการพัฒนาสังคมจังหวัดจันทบุรี
3. ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลปกรรมเพื่อสุขภาวะทางสังคมจังหวัดเชียงราย
4. ศูนย์การเรียนรู้เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่
5. ศูนย์เรียนรู้สมุนไพรรต้นแบบในการดูแลสุขภาพเชิงพุทธจังหวัดนครราชสีมา
6. ศูนย์การเรียนรู้ธรรมชาติเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ จังหวัดร้อยเอ็ด
7. ศูนย์เรียนรู้สวนพุทธเกษตรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
8. ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน
9. ศูนย์พัฒนาเครือข่ายสุขภาวะเชิงพุทธของชุมชนตลาดน้ำจังหวัดราชบุรี
10. ศูนย์การเรียนรู้ด้านสุขภาวะโดยภูมิปัญญาสมุนไพรรจังหวัดเลย
11. ศูนย์สุขภาวะ การเรียนรู้ และสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อสังคมจังหวัดสตูล
12. ศูนย์การเรียนรู้สุขภาวะผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์
13. ศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมกรุงเทพมหานคร
14. ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะด้านอาหารและโภชนาการสำหรับสามเณรจังหวัดพะเยาจังหวัดพะเยา
15. ศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะภายใต้หลักภาวนา 4 ของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตรจังหวัดพิจิตร

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาในเชิงวิชาการจึงอภิปรายผลการวิจัย โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายทางสุขภาพ

จากผลการศึกษาที่พบว่าการพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายทางสุขภาพ เป็นไปตามกรอบแนวคิดเรื่อง “บวร” อันเป็นวัฒนธรรมทางปัญญาของสังคมไทย องค์การภาคีเครือข่ายมาช่วยเติมเต็มให้กับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้มีกระบวนการเรียนรู้และการทำงานเพื่อพัฒนาสุขภาวะได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นการทำงานเชิงบูรณาการ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูสิริรัตนานูวัตร และคณะ (2559 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธจิตวิทยาบูรณาการ : รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรวมของครอบครัวและสังคม ผลการวิจัยพบว่า การศึกษากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ มีแนวคิดด้วยการให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว มีพัฒนากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัวเริ่มจาก 1.การสร้างกิจกรรมสันตนาการร่วมกันในครอบครัว 2.การกล่อมเกลாதงสังคมในครอบครัว 3.การสอนให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่สืบต่อกันมา มีรูปแบบเสริมสร้างความมั่นคงในครอบครัว ด้วยการสร้างกำลังใจให้กับบุคคลภายในครอบครัวตามโอกาสสำคัญต่างๆ และการส่งเสริมให้คนในครอบครัวรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย การศึกษาของ พระครูสิริรัตนานูวัตร และคณะ ยังค้นพบอีกว่า พระสงฆ์มีกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะ 4 ด้าน คือ ด้านกาย มีกลุ่มตัวอย่างฮักเมืองน่าน กลุ่มนี้จัดกิจกรรมปลูกป่า บวชต้นไม้ รักษาแหล่งน้ำลำธาร ทำเกษตรแปรรูป ทำธุรกิจชุมชน รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด ปลูกฝังจิตสำนึกในบ้านเกิด เคารพบุพพการี และบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรม ด้านจิตใจ การพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนมีความสุขทั้งทางกายและใจอย่างเป็นองค์รวมจึงถือเป็นแนวทางที่เหมาะสม ถือเป็นบทบาทที่สำคัญของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงสอดคล้องกับการศึกษาของ จักรี ศรีจารุเมธีญาณ (2561: 344-352) ที่พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทด้านการส่งเสริมสุขภาพจิต ตามข้อกำหนดของสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข คือการสร้างวัดให้เป็นสถานที่เกื้อหนุนต่อกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของทั้งพระภิกษุ สามเณรและพุทธศาสนิกชนด้วยความเกื้อกูลโดยหลักการ “5 ร” คือ ร่มรื่น ร่มเย็น ร่วมสร้าง ร่วมจิตวิญญาณ และร่วมพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคสมัยต่อไปประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุขภาวะ ตามแนวพระพุทธศาสนายังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมารถ ใจเตี้ย (2562 : 185-194) ที่พบว่า การดำเนินการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพสังคมผู้สูงอายุต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง กิจกรรมต้องก่อให้เกิดกระบวนการ

เรียนรู้ที่ผสมผสานการปฏิบัติอย่างเหมาะสม และเป็นพันธกิจของสถานศึกษาที่จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญในการสนับสนุน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

2. สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเครือข่ายการพัฒนาและประสานความร่วมมือที่สำคัญ

สร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเครือข่าย ร่วมมือกันสร้างและพัฒนาผ่านการร่วมมือที่สำคัญ แบ่งเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายเผยแผ่ ฝ่ายสาธารณูปการ ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ เป็นการสร้างความรู้บ่มเพาะให้เกิดการตระหนักเห็นความสำคัญและเข้าใจในแนวคิดของการส่งเสริมสุขภาวะให้กับพื้นที่เป้าหมาย ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อุนเื้ออ ลิงห์คำ และน้องเล็ก คุณวรดิศัย (2557 : 73-85) ที่วิจัยเรื่อง กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธ ผลการศึกษาพบว่า) กระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะองค์กรรวมวิถีพุทธจัดขึ้นเป็นระยะเวลา 5 วัน เพื่อเรียนรู้ทฤษฎี การสร้างสุขภาพควบคู่กับการปฏิบัติ โดยบูรณาการองค์ความรู้บนความเชื่อจากวิถีการดำรงชีวิตของสังคมไทย และวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ เน้นองค์ความรู้เพื่อการ “พึ่งตนเองจนเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้” มีกิจกรรม ส่งเสริมสุขภาพกายจิตใจสังคมและจิตวิญญาณมีการฟังและสนทนาธรรมจากนักบวชเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณสู่การลด ละ เลิกความโลภ โกรธ หลง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการกระตุ้นให้วัดเป้าหมายได้เห็นความสำคัญของการขับเคลื่อนงานพัฒนาสุขภาวะชุมชน อันเป็นงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งคณะสงฆ์บางส่วนอาจจะให้ความสำคัญน้อยกว่าการปกครองดังที่ พระสุระ สันทิตชัย และรชพล ศรีขาวรส (2562 : 330) ทำการศึกษาพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ความสำคัญกับการปกครองในระดับมาก แต่งานด้านการสาธารณสงเคราะห์มีบทบาทน้อยเป็นอันดับเกือบสุดท้าย การสร้างและพัฒนาพื้นที่ กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นใน 20 พื้นที่จังหวัดต้นแบบ โดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นเครือข่ายการพัฒนาและประสานความร่วมมือเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมต่อไป ผลจากการวิจัยที่ให้เกิดการขับเคลื่อนและสนับสนุนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและการสนับสนุนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5) ของมหาเถรสมาคม สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของการบูรณาการทั้งท้องถิ่นและองค์ความรู้วิชาการที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนให้เป็นไปตามนโยบายของมหาเถรสมาคม สอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูสิริรัตนาวุฒิ และคณะ (2559 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าการบูรณาการหลักพุทธจิตวิทยากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการส่งเสริมสุขภาวะองค์กรรวมของครอบครัวและสังคม ใช้เวลานาน 4 นำไปสู่กระบวนการค้นหาแนวทางการประยุกต์ใช้พุทธจิตวิทยาบูรณาการในการส่งเสริมสุขภาวะ ร่วมมือกันผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการ

เสริมสร้างสุขภาพ การเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาต่อคณะสงฆ์และภาคีการพัฒนาให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงสังคมต่อไป หรือเกิดการพัฒนารูปแบบจำเพาะที่สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง ซึ่งท่านพระครูสิริรัตนานวัตร และคณะ (2559 : บทคัดย่อ) ยืนยันสมทบด้วยผลการศึกษาที่พบว่า การสร้างรูปแบบประเมินขึ้นมาโดยอาศัยองค์รวมสุขภาพ 4 ด้าน ได้แก่การเสริมสร้างสุขภาพทางกายด้วยการรักษาстил มีระเบียบวินัย จรรยาบรรณ รักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของบางวัดหรือบางพื้นที่ การเสริมสร้างสุขภาพทางจิตใจด้วยการปฏิบัติสมาธิ สวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม การเสริมสร้างสุขภาพทางปัญญาด้วยด้วยการศึกษาศรัทธา อบรมธรรม เข้าค่ายธรรม และการเสริมสร้างสุขภาพทางสังคมด้วยการทำสังคหวัตถุ 4 การส่งเสริมการศึกษา ตั้งหน่วยงานช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์ การสงเคราะห์คนชรา ไร้ที่พึ่ง คนยากจน ในส่วนการเสนอยุทธศาสตร์การเสริมสร้างสุขภาพองค์รวมของครอบครัวและสังคมตามแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ โดยจะสร้างยุทธศาสตร์ขึ้นมาตามองค์ประกอบของยุทธศาสตร์ คือ วิสัยทัศน์:-ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ -ปรัชญา:- สุขภาพกายแข็งแรงด้วยศีล, สุขภาพจิตแข็งแกร่งด้วยสมาธิ, สุขภาพปัญญาดีด้วยการศึกษา/อบรม, สุขภาพสังคมดีด้วยสังคหวัตถุ พันธกิจ :- สร้างกิจกรรมเสริมสุขภาพให้ทันการณ์, ฉลาดบริหารอารมณ์ให้เป็นสุข, เน้นยุคให้ค่านิยมบริการความรู้,ควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้พุทธธรรม ซึ่งมีกลไกหรือโครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์รายด้าน 4 ด้านคือ ด้านกาย ด้านจิตใจ ด้านปัญญาและด้านสังคม แต่ละด้านมี 10 กิจกรรมซึ่งครอบคลุมสุขภาพองค์รวมตามพุทธจิตวิทยาบูรณาการ และเป็นในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ และคณะ (2556 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีบทบาทหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมโดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างประโยชน์และความสุขตามแนวพระพุทธศาสนาให้กับผู้คนในสังคม ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะใช้กระบวนการพัฒนาที่แตกต่างกัน เช่น เน้นการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้การพัฒนาสังคม การเสริมสร้างจริยธรรม การปฏิบัติภาวนา เป็นต้น แต่โดยภาพรวม คือ การพัฒนาให้บุคคลและสังคมได้มีการเรียนรู้จากสิ่งที่เรียบง่ายไปสู่การมีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีจิตใจและ สติปัญญาในการพัฒนาตนเองและการจัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ร่วมกัน โครงการวิจัยนี้จึงได้พยายามที่จะขับเคลื่อนก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา ให้เกิดขึ้นจนได้ในพื้นที่เป้าหมายจำนวน 20 แห่ง พร้อมทั้งเป็นศูนย์ประสานภาคี อันสอดคล้องกับการศึกษาของ ประยงค์ ศรีไชยและคณะ (2559 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า กระบวนการเสริมสร้างสุขภาพตามหลักพระพุทธศาสนา คือการบูรณาการภาคีหลัก 3 ภาคี ได้แก่ ภาคีบริการชุมชน ภาคีบริการสุขภาพ และภาคีบริการสังคม พร้อมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาสุหิตย์ อาภากรโและสายชล ปัญญาชิต (2558 : 958-971) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา และพระมหาไกรสร แสนวงศ์ และคณะ (2564 : 16-32) ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ ได้ผลการศึกษา

เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่ารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลัก “ท้าวหนา 4” คือ ประการที่หนึ่ง ภายท้าวหนา มุ่งเน้นการพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง รวมทั้งเข้าใจ ระบบความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา ภายใต้งานนำเครื่องมือการทำงาน ได้แก่ การประชุม การวิเคราะห์ SWOT เทคนิค AIC สนทนากลุ่มย่อย สารสนเทศ ศูนย์การเรียนรู้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้การดำเนินงานขับเคลื่อน โครงการครั้งประสบความสำเร็จ ซึ่งปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม การสร้างแกนนำ พระสงฆ์และชุมชน การสร้างเครือข่าย และกำกับติดตามปรับกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่น และยังพบอุปสรรคในการทำงาน ได้แก่ ระยะเวลาการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง สารสนเทศ ผลการดำเนินงานนำไปสู่การผลักดันนโยบาย ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนเพื่อประชารัฐ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ต้องผลักดันให้คณะกรรมการกิจการพระพุทธศาสนาทั้ง 6 ด้าน พัฒนาให้เกิดสำนักงาน ยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติการ ที่เชื่อมโยงการทำงานตามหลักพระพุทธศาสนาและการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา ภายใต้งานขอบเขตภารกิจของฝ่ายต่างๆ

1.2 โครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้องเสนอยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการ ที่ช่วยยกระดับการสร้างพื้นที่ต้นแบบและการขยายภาคีเครือข่ายการดำเนินกิจกรรมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้มากยิ่งขึ้น

1.3 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ควรร่วมมือพัฒนาและสนับสนุนกิจกรรมเชิงปฏิบัติการและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ที่ช่วยยกระดับการสร้างเครือข่ายต้นแบบการพัฒนาสุขภาพองค์กรรวมตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรในมิติต่างๆ

1.4 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ลงนามความร่วมมือและจัดทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้สุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาในพื้นที่ต่างๆ ให้ดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ

2.1 โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้องจัดทำแผนปฏิบัติการที่บูรณาการกับพันธกิจการส่งเสริมวัดส่งเสริมสุขภาพร่วมกับฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม เพื่อผลักดันการพัฒนาสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่อง

2.2 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรผลักดันให้กองกิจการนิสิตใช้พื้นที่การเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นเป็นศูนย์การฝึกปฏิบัติศาสนกิจประจำพื้นที่

2.3 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรพัฒนาแผนงานวิจัยการพัฒนาสุขภาพพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการยกระดับสุขภาพองค์กรรวมอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2561). บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 6 (1), 344-352.

ประยงค์ ศรไชยและคณะ(2559). *ศึกษารูปแบบแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา ในจังหวัดอุบลราชธานี*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2541). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ และคณะ. 2556. *การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักสนับสนุนสุขภาพ องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาไกรสร แสนวงศ์ และคณะ. (2564). “รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ”. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*. 10 (1), 16-32.

พระครูสิริรัตนานูวัตร และคณะ. (2559). *พุทธจิตวิทยาบูรณาการ : รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสุขภาพขององค์กรรวมของครอบครัวและสังคม*. รายงานการวิจัย. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระสุระ สันทิทชัย และ รชพล ศรีขาวรส. (2562). บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ วิทยาลัย นครราชสีมา. ครั้งที่ 6 ประจำปี พ.ศ. 2562 “สังคมผู้สูงอายุ โอกาสและความท้าทายของอุดมศึกษา”* วันเสาร์ที่ 30 มีนาคม 2562 ณ วิทยาลัยนครราชสีมา จ.นครราชสีมา.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโรและสายชล ปัญญชิต. (2558). รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของ สังคมตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 8 (1), 958-971.*
- สมารถ ใจเตี้ย. (2562). การพัฒนาแนวทางการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารวิชาการสาธารณสุข. 28 (2), 185-194.*
- อุ้นเอื้อ สิงห์คำ และน้องเล็ก คุณวรดิศย์. (2557). กระบวนการและผลของการสร้างเสริมสุขภาพองค์กรรวมวิถี พุทธ. *วารสารสมาคมนักวิจัย. 19 (1), 73-85.*